

YARGITAY KARARLARI ÇERÇEVESİNDE VELAYETİN KULLANILMASI KENDİSİNE BIRAKILMAYAN TARAFIN ÇOCUĞU ZİYARET HAKKI

THE RIGHT OF VISITING THE CHILD TO THE PARTY WHO HAS NOT BEEN GIVEN CUSTODY IN THE LIGHT OF SUPREME COURT DECISIONS

DOI: 10.21492/inuhfd.468697

Fulya ERLÜLE*

Özet

Boşanma ile ilgili olarak uygulamada yaşanan sorunların başında boşanmanın çocuklara ilişkin sonuçlarından birisi olan çocukların velayeti kendilerine bırakılmamış olan ana ve babalarıyla kişisel ilişkilerinin düzenlenmesi gelmektedir. TÜİK'in 2016 verilerine göre, kesinleşen boşanma davalarından 109 bin 978 çocuk etkilenmiş ve boşanan kişilerin % 28'i en az bir çocuğun velayetini almıştır. Boşanmanın çocuk psikolojisi üzerinde yarattığı etkileri inceleyen araştırmalar, boşanmanın çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlar arasında en yıkıcı olanın ebeveynlerden birisi ile çocuk arasında mevcut olan ilişkinin sona ermesi olduğunu göstermektedir. Bu nedenle boşanmadan sonra velayet hakkı kendisine bırakılmayan ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin çocuğun yararına uygun şekilde düzenlenip sürdürülmesi ayrı bir öneme sahiptir.

Uygulamada Yargıtay ziyaret hakkının kapsamının belirlenmesinde, çocuğa ilişkin olarak çocuğun yaşı, okul dönemleri, çocuğun sağlık durumu gibi kişisel özelliklerini dikkate aldığı gibi; çocuk ile arasında kişisel ilişki kurulacak olan tarafın durumunu da göz önünde bulundurmakta ve ziyaret hakkına sahip tarafın çalışma koşulları, yerleşim yeri, yıllık izinleri, çocukla kişisel ilişki kurmak isteyen ana veya babanın sağlık durumu, sosyal çevresi gibi olguları dikkate almaktadır. Tarafların oturdukları yerin birbirlerine olan uzaklığı da Yargıtay tarafından göz önüne alınmaktadır.

Ziyaret sürelerinin kişisel ilişki kurma hakkının amacını gerçekleştiremeyecek derecede kısa tutulduğu ya da ziyaret günlerinin geniş zaman aralıklarına dağıldığı hallerde kişisel ilişkinin uygun nitelikte olduğundan söz edilemez. Nitekim Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu 7.5.2015 tarihli bireysel başvuru kararında, boşanma davası neticesinde başvurucuya sınırlı görüşme hakkı tanınmasının ve kişisel ilişki konusundaki kısıtlamaların başvurucunun aile hayatına saygı hakkına bir müdahale oluşturduğuna ve başvurucunun Anayasa'nın 20. maddesinde güvence altına alınan aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, velayet hakkı, ziyaret hakkı, aile hayatına saygı hakkı, çocukla kişisel ilişki kurulması, çocuğun yararı

---

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı (E- mail: ferlule@marmara.edu.tr) (ORCID: 0000-0002-5683-6523)

Makale Gönderilme Tarihi: 09.10.2018

Article Submitted Date: 09.10.2018

Makale Kabul Tarihi: 13.11.2018

Article Accepted Date: 13.11.2018

Abstract

One of the major problem after divorcement is the right of visiting a child to the party who has not been given custody. According to TUIK's 2016 data, 109,978 children has been affected from divorce decision and % 28 of the divorcees got at least one child's custody. Research related to the effect of divorcement on child's psychology has shown that the most destructive effect of divorcement to the child's psychology is, the termination of the personal relation with one of the parent. Accordingly, the relation between the child and the party who has not been given custody shall be regulated according to the best interest of a child.

In practice, The Supreme Court takes the factors in consideration such as child's age, school period, child's health, the parties working conditions, place of settlement, annual leaves, health of parents who wants to have relation with the child, social enviroment, and remoteness of settlement places etc. in order to determine the content of right of custody. The distance between parties' residences is also taken into account by the Supreme Court.

Restricted time for the relation with the child or spread of time to large period is considered as not suitable for personal relations. Accordingly, Constitutional Court's personal application 07.05.2015 dated decision held that, narrow visiting time and restriction of personal relation is deemed to be an intervention to applicant's family life and is contrary to Art.20 of the Constitution.

Keywords: Divorcement, right of custody, the right of visiting, the right of respect to the family life, establishing a personal relation with the child, the best interest of a child

I. GİRİŞ

Günümüzde boşanma oranları tüm dünyada hızla artmakta, bu alanda yapılan araştırmalar son 30 yıl içinde dünyada boşanma oranlarında kayda değer bir artışın söz konusu olduğunu, nüfusun sadece % 44'ünün parçalanmamış ailelerden oluştuğunu ortaya koymaktadır¹. Buna göre, tüm çocukların yedide birini boşanmış ana babaların çocukları oluşturmaktadır.

Son yıllarda Türkiye'de de aile kurumuna ilişkin sorunlu alanlara bakıldığında, nedenleri ve sonuçları bakımından ilk sıralarda boşanmanın yer almaya başladığı görülmektedir². Ülkemizde boşanma sayısı son beş yıl içinde % 9,8, son on yıl içinde ise % 41 oranında artmış durumdadır³.

---

¹ Boşanma Nedenleri Araştırması, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2009, s.29; TATLIOĞLU, Kasım/DEMİREL, Nuri, Sosyal Bir Gerçeklik Olarak Boşanma Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:4, S.22, Mart 2016, s. 61.

² Bkz. Boşanma Nedenleri Araştırması, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2014, s.45.

³ Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre, kaba boşanma hızı 2017 yılında bir önceki yıla göre % 1,8 artarak 128.411'e yükselmiş ve kaba boşanma hızı binde 1,60 olarak gerçekleşmiştir³. Türkiye'de boşanmaların % 38,7'si evliliğin ilk beş yılı içinde, %

Boşanma ile ilgili olarak uygulamada yaşanan sorunların başında boşanmanın çocuklara ilişkin sonuçlarından birisi olan çocukların velayeti kendilerine bırakılmamış olan ana ve babalarıyla kişisel ilişkilerinin düzenlenmesi gelmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun 2016 verilerine göre, kesinleşen boşanma davalarından 109 bin 978 çocuk etkilenmiş ve boşanan kişilerin % 28'i en az bir çocuğun velayetini almıştır⁴.

Türk Medeni Kanunu'nun 182. maddesinde, boşanma ve ayrılık kararından sonra velayetin kullanılmasının kendisine verilmeyen eşin, çocukla kişisel ilişkilerinin hakim tarafından düzenleneceği, aynı maddenin II. fıkrasında ise velayetin kullanılması kendisine verilmeyen eşin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde, çocuğun sağlık, eğitim ve ahlak bakımından yararlarının esas alınacağı ifade edilmiştir.

Çocukla kişisel ilişki kurulmasında amaç, çocuk ile ana ve baba arasında evlilik birliği süresince mevcut olan ilişkinin korunması ve sürdürülmesinin sağlanmasıdır⁵. Çocuğun velayetinin kendisine

---

20,7'si ise evliliğin 6-10 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bkz. Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2017, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, S. 27593, 02 Mart 2018.

Boşanma hızında görülen artış eğiliminin gelecekte nasıl bir seyir izleyeceğini tahmin etmek amacıyla Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması (TBNA) 2014 yılı çalışması kapsamında ileri istatistik analiz modelleri kullanılarak bir tahmin modeli geliştirilmiştir. Tahmin modellemesine göre boşanma hızının 2023 yılında binde 1.93 olacağı tahmin edilmektedir. Bkz. Boşanma Nedenleri Araştırması, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2014, s.47; Boşanma hızının ortalama binde 2'nin üzerinde seyrettiği Avrupa ülkelerine kıyasen binde 1,60-1,70 civarında olan boşanma hızı, şimdilik düşük boşanma oranlarına sahip ülkeler arasında yer almamız sonucunu doğurmakla birlikte dikkat çeken bir orandır. Bkz. Boşanma Nedenleri Araştırması, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2014, s.45.

⁴Velayet hakkı kendisine bırakılmayan ebeveyn ile çocuk arasında kişisel ilişkinin kurulabileceği olasılıkların başında genellikle boşanma ve ayrılığa karar verilmesi gelse de; çocukla kişisel ilişki kurulması hakkının uygulama alanı bu kurumlara sınırlı değildir. Medeni Kanunu'nda, boşanma ve ayrılığa karar verilmesinin yanında (TMK m. 182); ortak hayata ara verilmesi (TMK m. 197/IV, m. 336/II), ana ve babanın evli olmaması (TMK m. 337, m. 323); ana ve babadan velayet hakkının kaldırılması (TMK m. 348, m. 323) veya velayetin değiştirilmesi, ana ve babanın velayet hakkı kaldırılmamakla birlikte çocuğun TMK m. 347 uyarınca bir aile yanına veya kuruma yerleştirilmesi (TMK m. 323) hallerinde de kişisel ilişki kurulması mümkündür.

⁵Çocukla kişisel ilişki kurulması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. SERDAR, İlknur, "Kişisel İlişki Kurma Hakkı", Prof. Dr. Ünal Narmanlıoğlu'na Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, Özel Sayı: 2007, İzmir 2007, s. 739-781; ERLÜLE, Fulya, Çocuk İle Kişisel İlişki Kurulması, MÜHF-HAD, C.16, S.3-4, Y. 2010, s. 217-248; YILMAZ, Canan, "Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki

bırakılmadığı ebeveyn de, çocuğun sağlık durumundan, eğitim ve öğretim hayatı ile mesleki ve akademik hedeflerinden haberdar olup; karşılaştığı sorunlar ile baş etmede çocuğun yanında olmak ister. Hem ana ve babanın hem de çocuğun temel insan hakları arasında yer alan kişisel ilişki kurma hakkından⁶, çocuğun velayeti kendisine bırakılmadığı gerekçesiyle hiç bir ebeveyn yoksun bırakılamaz.

Medeni Kanunumuzun 323. maddesinde bu husus, “ana ve babadan her biri, velayeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir” denilmek suretiyle ifade edilmiştir. Medeni Kanunu’muzun 323. maddesinde, her ne kadar sadece ana ve babanın, velayeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahip olduğu ifade edilmişse de Türk öğretisi⁷ ve uygulamasında⁸ kişisel ilişki kurma hakkının ana ve babanın yanında çocuğa da tanınmış bir hak olduğu kabul edilmektedir.

Nitekim bu husus Yargıtay tarafından, YHGK, 20.3.2013 tarihli (E. 2012/2-799, K. 2013/389) kararında şu şekilde ifade edilmiştir:

“...Bu hak anne baba için olduğu kadar çocuk için de bir haktır. (2003 tarihli Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi m.4/I). İlişkide annelik babalık duygularının tatmini yanında çocuğun bedensel, fikri, ruhsal, eğitsel, kültürel gelişimine yönelik yararı da gözetilir”.

Çocuğun anne ve babasıyla kişisel ilişki kurma hakkı, Uluslararası Hukuk bakımından 2003 tarihli Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin 4. maddesi ile tanınmış olduğu gibi, Medeni Kanunumuzun 323. maddesine karşılık gelen mehz İsviçre Medeni Kanununun 273. maddesinin I. fıkrasında 1998 yılında gerçekleştirilen değişiklik çerçevesinde⁹ ana baba ve çocuğun karşılıklı olarak kişisel ilişki kurma hakkına sahip oldukları açıkça hüküm altına alınmıştır.

Kurulması”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (MHB), Y. 35, S. 1, 2015, s. 103-141.

⁶ Ana ve baba açısından çocukla kişisel ilişki kurma hakkı Türkiye’nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesinin I. fıkrası ile çocuk açısından ise Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 9. maddesinin III. fıkrası ile güvence altına alınmış durumdadır.

⁷SEROZAN, Rona, Çocuk Hukuku, 2. Basıdan Tıpkı Bası, İstanbul 2017, s.242; SERDAR, s. 756-757; ERLÜLE, s. 221-22; YILMAZ, s. 106.

⁸Bkz. YHGK, 20.3.2013 tarihli (E. 2012/2-799, K. 2013/389). www.kazanci.com.tr

⁹ İsviçre’de 26.06.1998 tarihinde kabul edilip, 01.01.2000 tarihinde yürürlüğe giren İsviçre Medeni Kanununun boşanma hukukuna ilişkin hükümlerinde gerçekleştirilen boşanma hukuku revizyonu kapsamında, İsviçre Medeni Kanunu’nun çocukla kişisel ilişki

Hemen belirtelim ki çocuğun velayeti kendisine bırakılmamış ebeveyn ile çocuk arasında kişisel ilişkinin kurulması ancak bir mahkeme kararının alınması halinde mümkündür. Kişisel ilişkinin kurulmasına ilişkin olarak hakim tarafından verilecek kararlar bir düzenleme yapıncaya kadar, velâyet hakkına sahip veya çocuk kendisine bırakılmış kişinin rızası olmadan kişisel ilişki kurulamaz. (TMK m. 326/III).

II. ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA ŞEKİLLERİNDEN ZİYARET HAKKI

Çocuğun velayeti kendisine bırakılmamış bununla birlikte TMK m. 323 vd. hükümleri uyarınca çocukla kişisel ilişki kurma hakkına sahip ebeveyn ile çocuk arasında kişisel ilişki çoğunlukla çocuğun velayet hakkına sahip olan ebeveyninden teslim alınarak, haftanın belli günleri ve tatil günlerinin hakim tarafından belirlenmiş olan sürelerle riayet edilerek çocukla birlikte geçirilmesi şeklinde gerçekleşir ve bu durumda ziyaret hakkından söz edilir.

Kişisel ilişki kurma şekillerinden ziyaret hakkının tesis edilmesi ile çocuk ile velayet hakkı kendisine bırakılmamış ebeveyn arasında evlilik birliği süresince mevcut olan ilişkinin boşanmadan sonra da korunması ve sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Zira boşanmanın çocuk psikolojisi üzerinde yarattığı etkileri inceleyen araştırmalar, boşanmanın çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlar arasında en yıkıcı olanın ebeveynlerden birisi ile çocuk arasında mevcut olan ilişkinin sona ermesi olduğunu göstermektedir¹⁰. Bu nedenle boşanmadan sonra velayet hakkı kendisine bırakılmayan ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin çocuğun yararına uygun şekilde düzenlenip sürdürülmesi ayrı bir öneme sahiptir.

Çocukla kişisel ilişki kurulması genellikle, çocukla görüşme, hafta sonları ile sömestr ve yaz tatilleri çocukla birlikte geçirerek, çocuğu ziyaret etme şeklinde gerçekleşiyorsa da; çocukla kişisel ilişki kurulması ziyaret hakkından ibaret değildir¹¹. Kişisel ilişki kurma hakkına sahip ebeveyn ile çocuk farklı şehirlerde yaşadıkları veya kişisel ilişki kurma hakkına sahip ebeveynin sağlık sorunları nedeniyle ziyaret hakkını

---

kurulmasına ilişkin 273 ve 275. maddeleri değiştirilerek yeniden kaleme alınmıştır. Bu değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. SCHNYDER, Bernhard, Die ZGB-Revision 1998/2000 (Personenstand, Eheschliessung, Scheidung, Kindesrecht), Zürich 1999, s. 105 vd.

¹⁰KOÇ, Evren, Jülide/YILMAZ, Mahmut, Boşanma ve Çocuk, (Evlilik Biter Ebeveynlik Sürer), Ankara-2016, s. 162.

¹¹BLUM, Richard, Der Persönliche Verkehr mit dem unmündigen Kind gemäss Art. 273-275 ZGB (Besuchsrecht), Zürich 1983, s. 72; SERDAR, s. 760.

gerçekleştirmesinin mümkün olmadığı hallerde, kişisel ilişki kurma hakkının bir diğer şekli olan çocukla iletişim kurma hakkı gündeme gelir¹². Ziyaret hakkının kullanılmasının mümkün olmadığı bu gibi hallerde, mektup, e-posta, telefon, kısa mesaj, whatsapp, skype gibi iletişim araçları vasıtasıyla da kişisel ilişki kurulabilir¹³.

Ancak çocuk iletişim araçlarını kullanacak yaşta olmadığı ya da henüz okuma yazma bilmediği için bu şekilde de kişisel ilişkinin kurulması mümkün olmuyorsa, velayet hakkına sahip olan ebeveynin kişisel ilişki kurma hakkına sahip ebeveyni çocuğun eğitim göreceği okul, seçeceği üniversite ve geleceğe ilişkin kariyer planları ile çocuğa yönelik olarak gerçekleştirilecek tıbbi müdahaleler hususunda bilgilendirmesi gerekir¹⁴. Bu sonuncu halde çocukla kişisel ilişki kurma şekillerinden, bir diğeri olan bilgilendirme hakkından söz edilir¹⁵. Hemen belirtelim ki çocukla iletişim kurma hakkı ve bilgilendirme hakkı, kişisel ilişki kurma şekillerinden ziyaret hakkı kapsamında da uygulama alanı bulmaya devam ederler.

Kural olarak, ziyaret hakkı kişisel ilişki kurma hakkına sahip ebeveynin çevresinde gerçekleşir. Kişisel ilişki kurma hakkına sahip ana ya da baba, tek başına seyahat edebilecek yaşta olmayan çocuğu almak ve geri getirmekle, çocuğun velayetinin kendisine bırakıldığı ebeveyn de çocuğu, gerekli zamanda hazırlamakla yükümlüdür¹⁶. Bununla birlikte çocuğun velayetinin kendisine bırakıldığı ebeveyn, çocukla kişisel ilişki kurma bu kapsamda ziyaret hakkına sahip olan tarafla, çocuğun görüşmesini engellediği takdirde; icra müdürlüğünce velayet hakkına sahip olan tarafa icra emri gönderilmektedir. İcra emrinde özellikle kişisel

¹²ERLÜLE, s. 227.

¹³SCHWENZER, Ingeborg, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Schweizerisches Zivilgesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB (Herausgeber: HONSELL, Heinrich/VOGT, Nedim Peter/GEISER, Thomas), 3. Aufl., Basel-Genf- München 2006, Art. 273, N. 12; BLUM, s. 73; SEROZAN, s. 241; SERDAR, s. 760; DURAL, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan/GÜMÜŞ, Alper, Türk Özel Hukuku, C. III, Aile Hukuku, 12. Bası, İstanbul 2016, s. 337; HEGNAUER, Cyril, Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Band II, 2. Abteilung, Die Verwandtschaft, 2. Teilband, Die Wirkungen des Kindesverhältnisses, 1. Unterteilband, Die Gemeinschaft der Eltern und Kinder, Art. 270-275 ZGB, Die Unterhaltspflicht der Eltern, Art. 276-295 ZGB, Bern 1997, Art. 273, N. 83; ERLÜLE, s. 227.

¹⁴ÖZTAN, Bilge, Aile Hukuku, 6. Bası, Ankara 2015, s. 612; ERLÜLE, s. 228; SERDAR, 761.

¹⁵SEROZAN, s. 241.

¹⁶DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, Aile Hukuku, s. 320; SCHWENZER, Basler Komm., Art. 273, N. 18; AMREIN, Bernhard/GULER, Albert/HÄFELI, Christoph, Mustersammlung zum Adoptions- und Kindesrecht, 4. Aufl., Zürich 2005, s. 178; ERLÜLE, s. 233.

ilişkiye engel olunmaması, aksi takdirde ilam hükmünün İcra ve İflas Kanunu m. 341'e göre cezalandırılacağı ihtarı yer almaktadır¹⁷. İcra emrinin gereği yerine getirilmez ise ilam hükmü zorla yerine getirilmekte ve ilam hükmünün yerine getirilmesine muhalefet eden kişi, şikâyet üzerine İİK m. 341 gereğince altı aya kadar hapisle tazyik edilmektedir. İİK m. 25/b'ye göre çocukların teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair kararların icrası, icra müdürü ile birlikte Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından görevlendirilen sosyal çalışmacı, pedagog, psikolog veya çocuk gelişimcisi bir uzmanın bunların bulunmadığı yerlerde ise bir eğitimcinin hazır bulunmasıyla yerine getirilmektedir¹⁸.

Belirtelim ki çocukla kişisel ilişki kurulmasının amacı ve anlamına aykırı olan cebri icra uygulamasını sona erdirmeye yönelik olarak Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanmış "Mağdur Hakları Kanun Tasarısı" üzerinde çalışmalar devam etmektedir¹⁹.

Tasarının "Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Hizmetler" Başlıklı 16. maddesine göre, çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilam veya tedbir kararı rıza en yerine getirilmediği takdirde, diğer taraf veya vekili çocuğun oturduğu yer adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlüğüne başvurabilecek, talebi alan müdürlük, teslim yükümlüsü ile irtibata geçerek belirlenen gün ve saatte kararda belirtilen koşullarda herhangi bir ihtara gerek kalmaksızın çocuğun bulunduğu adreste, müdürlükte veya belirlenen başka bir yerde karşı tarafa teslimini isteyecektir.

Teslim yükümlüsünün yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda, talep üzerine müdürlükçe kararın uygulanmasını göstermek amacıyla bir plan hazırlanacak, plana uyulmaması durumunda, müdürlük tarafından planın gereği zorla yerine getirilecektir.

Zorla yerine getirme işlemlerinin adli destek uzmanları tarafından yürütülmesi sağlanacaktır.

¹⁷ÖZBAY, İbrahim, Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların İcrası, e-akademi, S. 84, Şubat 2009, erişim tarihi: 15.9.2018.

¹⁸BÖLÜKBAŞI, Özge, Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Kararların Tenfizi: Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, EÜHFD, C. XV, S. 3-4 (2011), s. 281; MAVİ, Ömer, İcra Takibiyle Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasının Sebepleri, İcra Uzmanın Rolü ve Çocuğun Durumu, TBB Dergisi, Sayı 74, 2008, s. 275 vd.

¹⁹<http://www.adalet.gov.tr/Tasarilar/1magdurhaklarikanuntasarisi.pdf>

Çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilam veya tedbir kararı kapsamında hazırlanan plana aykırı hareket edenler, şikâyet üzerine altı aya kadar tazyik hapsi ile cezalandırılacaktır.

Velayet hakkına sahip ana ya da babanın plandaki yükümlülüklerini haklı bir sebep olmaksızın birden fazla yerine getirmemesi durumunda, çocuğun menfaati dikkate alınarak velayet hakkı sahibi değiştirilebileceği gibi; durum ve koşullara göre velayet kaldırılarak çocuğa vasi de atanabilecektir.

Son olarak belirtelim ki ziyaret hakkı kapsamında ortaya çıkan başta ulaşım masrafları olmak üzere çocuğun bakımına ilişkin masraflar ve diğer masrafları, kural olarak çocukla kişisel ilişki kurma hakkına sahip olan ebeveyn karşılamakla yükümlüdür. Ancak çocukla kişisel ilişki kurma hakkına sahip ebeveynin maddi durumunun iyi olmadığı hallerde çocuğun velayetine elinde bulunduran ebeveynin masrafları kısmen ya da tamamen karşılaması gerekebilir²⁰.

III. ZİYARET HAKKININ DÜZENLENMESİNDE HÂKİMİN DİKKATE ALMASI GEREKEN İLKELER

Medeni Kanunumuzda çocukla ana baba arasındaki kişisel ilişkinin bu bağlamda ziyaret hakkının ne zaman ve ne sıklıkla kurulması gerektiğini düzenleyen bir hüküm mevcut değildir²¹. Medeni Kanunumuz kişisel ilişkinin düzenlenmesini somut kurallara bağlamak yerine, Kanunu'nun 323. maddesinde ana ve babadan her biri, velayeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir denilmiştir. Kanun koyucu 323. madde hükmünde kişisel ilişkinin “uygun nitelikte” olmasını arayarak, kişisel ilişkinin değişen koşullara uyarlanabilmesine olanak sağlamış ve kişisel ilişkinin uygun olup olmadığının tespitinde hakime geniş bir takdir yetkisi tanımıştır²².

Medeni Kanunu'muzun 4. maddesinin kendisine tanımış olduğu takdir yetkisine dayanarak, uygun nitelikte bir kişisel ilişkinin kurulması ve sürdürülmesini sağlayacak olan hakim, somut olayın özelliklerini dikkate alarak, kişisel ilişki kurma şeklini, kişisel ilişkinin çocuğu ziyaret etme şeklinde gerçekleştiği hallerde ziyaretlerin sıklığı ve süresini, ziyaretlerin başlangıç ve bitiş günlerini düzenleyecektir²³. Ancak, tesis

²⁰ BREITSCHMID, Peter, Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Zürich 2007, Art. 273, N.7; HEGNAUER, Berner Komm., Art. 273, N.146; ERLÜLE, s. 233.

²¹ ERLÜLE, s. 223.

²² ERLÜLE, s. 223.

²³ HEGNAUER, “Persönlicher Verkehr-Grundlagen”, ZVW 1993, s.9; ERLÜLE, s. 224.

edilmiş olan kişisel ilişki çocuğun yaşı ya da eğitimine bağılı olarak zamanla uygunluğunu kaybedebilir bu gibi hallerde de hakim, kişisel ilişkiyi değışen koşullara uyarlama imkanına sahiptir²⁴.

Çocukla Kurulacak Kişisel ilişkide, kişisel ilişkinin uygun olup olmadığını tespit edecek olan hakim, her şeyden önce Çocuk Hukukuna ilişkin uluslararası ve ulusal tüm metinlere damgasını vurmuş olan çocuğun yararı ilkesini dikkate almalıdır²⁵.

Çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin olarak, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3. ve 9. maddeleri ile Avrupa Konseyi Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin 4 ila 8. maddelerinde çocuğun yararı kavramına yer verilmiştir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3. maddesinde, kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararının esas alınacağı ifade edildikten sonra, sözleşmenin zorunlu hükümlerinden birisi olan 9.maddesinin III. fıkrasında sözleşmeye taraf Devletlerin, ana ve babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça ana-babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterecekleri ifade edilmiştir.

Ancak ne Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3. ve 9. maddelerinde ne de Avrupa Konseyi Çocuklarla kişisel ilişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin 4 ila 8. maddelerinde çocuğun yararı kavramı tanımlanmış değildir. Esasen çocuğun yararı kavramı yapısı gereğı, genel geçer bir tanımının yapılmasına olanak ta vermez. Çocuğun yararı kavramı, çocuğun yaşı, kişisel ihtiyaçları, eğitim durumu gibi her somut olaya özgü koşulların dikkate alınarak hakimin takdir yetkisi çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir kavramdır.

Çocukla kişisel ilişki kurma hakkının amacı, eskiden kişisel ilişki kurma hakkına sahip olan anne baba ile çocuk arasındaki hısımlık ilişkisinin sürdürülmesi şeklinde anlaşılmaktaydı²⁶. Oysa günümüz modern Aile Hukukunda, çocuğun yararı ilkesi esas alınmakta ve anne

²⁴HEGNAUER, “Persönlicher Verkehr-Grundlagen”, ZVW 1993, s.9; ÖZTAN, s. 1038.

²⁵Ayrıca bkz. ERLÜLE, s. 225-226; YILMAZ, 110-113.

²⁶ERLÜLE, s. 223.

babanın yararı ile çocuğun yararının çatıştığı hallerde çocuğun yararı üstün tutulmaktadır²⁷.

Hukukumuz bakımından Medeni Kanunu'muzun ana baba ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasını düzenleyen 323. maddesinde açıkça çocuğun yararı kavramına yer verilmemiştir²⁸. Her ne kadar Medeni Kanunu'muzun 323. maddesinde açıkça çocuğun yararı kavramına yer verilmemiş ise de; kişisel ilişkinin uygun olup olmadığının tespitinde, çocuğun yararının her değer ve bu arada ana ve babanın menfaatlerinin de üstünde tutulacak olması karşısında 323. madde açısından çocuğun yararı dikkate alınmak gerekir²⁹. Nitekim Medeni Kanunu'muzun 324. maddesinin II. fıkrasında kişisel ilişki sebebiyle çocuğun huzuru tehlikeye girer veya ana ve baba bu haklarını birinci fıkrada³⁰ öngörülen yükümlülüklerine aykırı olarak kullanırlar veya çocukla ciddi olarak ilgilenmezler ya da diğer önemli sebepler varsa, kişisel ilişki kurma hakkı reddedilebilir veya verilmişse geri alınabilir denilmiştir. Medeni Kanunumuzun 182. maddesinde de boşanma ve ayrılığa karar verecek olan hakimin "...velayetin kullanılması kendisine verilmeyen eşin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlak bakımından yararlarının esas tutulacağı" açıkça ifade edilmiştir.

Uygulamada Yargıtay da³¹, 20.03.2013 tarihli Hukuk Genel Kurulu kararında, çocuğun yararına ilişkin olarak, "...İlişkide anne ve babalık duygularının tatmini yanında çocuğun bedensel, fikri, ruhsal, eğitsel, kültürel gelişimine yönelik yararı da gözetilir. Anne babanın yararı ile çocuk yararı çatışırsa, çocuğun yararına üstünlük tanınır." demiştir. Görüldüğü üzere, hukukumuz bakımından kişisel ilişkinin kurulmasına ancak çocuğun yararı var ise izin verilmektedir.

Çocukla kişisel ilişkinin düzenlenmesinde hakimin çocuğun yararını çerçevesinde dikkate alması gereken bir diğer ilke çocuğun

²⁷ SCHWENZER, Basler Komm.,Art. 273, N. 6; BREITSCHMID, Art. 273, N.3; AMREIN/GULER/HÄFELI, s. 176; YILMAZ, s. 111.

²⁸Buna karşılık Medeni Kanunu'muzun üçüncü kişiler ile çocuk arasında kişisel ilişkiyi düzenleyen 325. maddesinde çocuğun menfaati (yararı) kavramına yer verilmiştir. Medeni Kanunu'muzun 325. maddesinde, "Olağanüstü haller mevcutsa, çocuğun menfaatine uygun düştüğü ölçüde çocuk ile kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkı diğer kişilere, özellikle hısımlarına da tanınabilir." denilmiştir.

²⁹ERLÜLE, s. 225.

³⁰ Medeni Kanunu'muzun 324. maddesinin I. fıkrasında, "Ana ve babadan her biri, diğerinin çocuk ile kişisel ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlüdür." denilmiştir.

³¹ Bkz. YHGK, 20.3.2013 tarihli (E. 2012/2-799, K. 2013/389).

dinlenmesi ilkesidir. Kişisel ilişkinin kurulmasında ve sürdürülmesinde çocuğun görüşünün alınması başka bir deyişle çocuğun dinlenmesi ayrı bir öneme sahiptir³². Nitekim hem uluslararası sözleşmelerde hem de öğretide ayırt etme gücüne sahip çocuğun görüşlerini ve isteklerini ifade edebilmesi için dinlenmesi gerektiği kabul edilmektedir³³.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları sözleşmesinin 12. maddesinde, “görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun”; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin 3. maddesinde “Yeterli idrake sahip olduğu iç hukuk tarafından kabul edilen bir çocuğun ve Avrupa Konseyinin Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin 6. maddesinde “yeterli ayırt edebilme yeteneğine sahip olduğu kabul edilen bir çocuğun” kendi yüksek yararlarına açıkça aykırı olmadıkça görüşlerini ve isteklerini ifade edebilmesi için dinlenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1997 yılında İsviçre’de de yürürlüğe girmesinin ardından, İsviçre kanun koyucusu 2000 yılında Boşanma Hukukunda gerçekleştirilen revizyon çerçevesinde İsviçre Medeni Kanunu’nda boşanma davası sırasında çocuğun dinlenmesine (eİMK m. 144)³⁴ boşanma davası sırasında haklı sebeplerin bulunması halinde çocuğun temsiline (eİMK m. 146)³⁵ ve velayetin tevdiinde çocuğun dinlenmesine ilişkin (eİMK m. 133) hükümlere yer vermiştir. Hemen

³² Ayrıca bkz., YILMAZ, s. 113-118.

³³ DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, s. 337; ÖZTAN, s. 1029-1030; OKTAY-ÖZDEMİR, Saibe, “Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı”, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi’ye Armağan, C. II., İstanbul 2009, s. 1228.

³⁴ İMK m. 144 hükmünde, boşanma davası sonrasında çocukla ilgili tedbirlerin alınmasına ilişkin hususlarda çocuğun yaşı veya başka önemli sebepler bu duruma engel olmadığı takdirde, üzerinde mutabık kalınan şekilde, çocuğun ya mahkeme aracılığıyla ya da yetkili üçüncü bir kişi aracılığıyla dinlenmesi düzenlenmiştir. OKTAY-ÖZDEMİR, Çocuğun Dinlenme Hakkı, s. 1226.

³⁵ İMK m. 146 hükmünde, haklı (önemli) sebeplerin bulunması halinde boşanma davası sırasında çocuğun temsili düzenlemiştir. Maddenin 2. fıkrasında haklı sebepler sınırlı olmayacak şekilde sayılmıştır. Haklı (önemli) sebeplerin bulunup bulunmadığını inceleme yükümlülüğü, özellikle velayetin ana babadan birine verilmesinde ve kişisel ilişki tesisinde ana babanın anlaşamaması durumunda söz konusu olur. Öte yandan vesayet makamı ya da ana veya babadan biri bu hususu talep ederse üzerinde düşünülmalıdır. Nihayet ana baba anlaşmaları yönünde bir beyanda bulunsalar dahi üzerinde anlaşılan çözümün uygunluğu hususunda tereddüt edilirse yine çocuğun temsili yoluna gidilir. Bkz. FRANKHAUSER, Roland, (Çev. Öztan, Bilge), Aile Krizinde Çocuğun Hakları, Ankara Barosu Dergisi, Y. 65, S. 4, Güz 2007), s. 105; OKTAY-ÖZDEMİR, Çocuğun Dinlenme Hakkı, s. 1226.

ifade edelim ki İsviçre Usul Hukuku'nun yeknesaklaştırılması çerçevesinde İsviçre Medeni Kanunu'nun m. 144. ve m. 146. hükümleri İsviçre Usul Kanunu'nun içine alınmıştır (ZPO Art. 297-300)³⁶. Uygulamada da İsviçre Federal Mahkemesi³⁷ henüz çocuğa katılım hakkını tanıyan yukarıda kendilerine yer verdiğimiz hükümler yürürlüğe girmeden önce, boşanmadan sonra çocukların velayetlerinin tevdi ile ilgili davalarda, çocuğun görüşünün alınması ve dinlenmesi gerektiğini doğrudan doğruya Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. maddesine dayandırarak kabul etmiştir³⁸.

Hukumumuz bakımından Anayasamızın 25. ve 26. maddelerinde yetişkinler ile çocuklar arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın düşünme ve düşüncüyü açıklama özgürlüğü düzenlenmiş olmakla birlikte; Çocuk Koruma Kanunu hariç, diğer kanunlarda çocuğun düşüncelerinin dikkate alınmasına ve çocuğun dinlenmesine ilişkin bir hüküm mevcut değildir³⁹. Hukumumuz bakımından çocuğun kendisini ilgilendiren konularda görüşünün alınması ile ilgili tek hüküm velayet hakkının kullanılmasına ilişkin TMK m. 339/3 hükmü olup, anılan hükümde, ana babanın olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanyacakları ve önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutacakları ifade edilmiştir⁴⁰.

Konumuzla ilgili olarak ise boşanma sonrasında çocuğun velayetinin tevdi ve velayet hakkı kendisine bırakılmayan taraf ile kişisel ilişki kurulmasına ilişkin TMK m. 182 hükmünde, boşanma ve ayrılığa karar verecek olan hakimin "...velayetinin kullanılması kendisine verilmeyen eşin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlak bakımından yararlarının esas tutulacağı" ifade edilmiş ancak hakime açıkça çocuğun dinlenilmesini ve çocuğun görüşünü aldıktan sonra karar vermesini emreden bir ifadeye yer verilmemiştir.

³⁶ İsviçre Medeni Kanunu'nun anılan hükümleri, 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren yürürlükte olan İsviçre Usul Kanunu'na dahil edilmiştir. Bkz. AS 2010 1739; BBI 2006 7221.

³⁷ BGE 124 III 90, 92.

³⁸ SEROZAN, s. 69; aynı yönde FRANKHAUSER, Roland, (Çev. Öztan, Bilge), s. 99.

³⁹ OKTAY-ÖZDEMİR, Çocuğun Dinlenme Hakkı, s. 1223.

⁴⁰ Öğretide TMK m. 339/3 hükmü, çocuğun temsili ile ilgili olması, çocuğun bilgilendirilmesi ve aydınlatılması görevini kapsamaması ve sadece olgun çocuğa görüş bildirme imkanı tanınması nedeniyle haklı olarak eleştirilmektedir. Hüküm bu yönüyle eksik olduğu gibi Türkiye tarafından onaylanmış olan Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. maddesinin gereğini de çocukla ilgili yargılamalar yönünden yerine getirememektedir. OKTAY- ÖZDEMİR, Çocuğun Dinlenme Hakkı, s. 1224.

Ancak öğretide belirtildiği üzere⁴¹, Anayasa'mızın 90. maddesi uyarınca, Çocuk Hakları Sözleşmesi hükümlerinin ilgili Kanun hükümlerinden önce uygulanması zorunluluğunun ve ana babanın önemli konularda olabildiğince çocuğun görüşlerini dikkate almalarına ilişkin TMK m. 339/3 hükmünün bir gereği olarak hukukumuz bakımından da çocuğun dinlenmesi gerekir.

Nitekim Türk Hukuk uygulamasında Yargıtay, Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12., Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin 3. ve 6. maddelerini dikkate alarak, gerek velayet hakkının tevdi ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin boşanma davalarında gerekse şahsi ilişki ve velayet hakkının değiştirilmesine ilişkin davalarda çocuğun uluslararası sözleşmelere uygun olarak dinlenmesi gerektiğine hükmetmekte ve bu gerekliliğin yerine getirilmediği ilk derece mahkemesi kararlarını bozmaktadır.

Bu durumda çocuğun hangi yaş itibariyle ayırt etme gücüne sahip olduğu sorusunun cevaplandırılması gerekir. Ebeveynlerin Sorumluluklarına İlişkin Avrupa Aile Hukuku İlkeleri m. 3.6, "çocuğun dinlenme hakkını" düzenlemiş ancak, bir çok ulusal hukuk sisteminin aksine bu konuda özel bir yaş şartı veya olgunluk ölçütü belirlememiştir. Ancak, İlke 3.6'da da açıkça belirtildiği üzere, çocuğun yaşı ne kadar büyükse ve çocuk ne kadar olgunsa, çocuğun ifade ettiği görüşlere de o oranda ağırlık verilecektir.

Türk Hukuk uygulamasına baktığımızda, Yargıtay'ın çocukların on yaşından itibaren görüş açıklayabilecekleri yönünde kararları⁴² olduğunu görürüz. İsviçre Federal Mahkemesi⁴³ ise 2005 yılında vermiş olduğu bir ilke kararında çocukların kural olarak 6 yaşını doldurmalarından itibaren görüş açıklayabileceklerini kabul etmektedir⁴⁴.

Buna göre, ayırt etme gücüne sahip bir çocuğun, kişisel ilişki kurmaktan kaçınması, kişisel ilişkiyi reddetmesi halinde kişisel ilişki kurulması talebinin çocuğun yararına hizmet etme, onu üstün tutma amacına uygun düşmediği için reddedilmesi gerekir. Zira çocuğun ısrarla kişisel ilişkiyi reddetmesine rağmen kişisel ilişkinin zorla kurulması

⁴¹OKTAY-ÖZDEMİR, Çocuğun Dinlenme Hakkı, s. 1224, s. 1228.

⁴² Bkz., Yarg. HGK. E. 2011/2-884 K.2012/197 T.16.03.2012 sayılı kararı ve OKTAY-ÖZDEMİR, s. 1231-1234.

⁴³ BGE 131 III 553.

⁴⁴CANTIENI, Linius, Gemeinsame elterliche Sorge nach Scheidung, Eine empirische Untersuchung, Diss., Bern 2007, s. 22.

yerinde olmadığı gibi, böyle bir durum çocuğun kişilik hakkının ihlalini de oluşturur⁴⁵.

IV. ZİYARET HAKKININ DÜZENLENMESİ

Çocukla kurulacak kişisel ilişkinin türü ne olursa olsun çocuğun yararının korunması ve sürekli ve objektif bir düzenin sağlanması gerekir. Çocukla kişisel ilişki kurma şekillerinden den ziyaret hakkını düzenleyecek olan hakim, söz konusu kişisel ilişkinin uygun olup olmadığına her şeyden önce çocuğun yararı çerçevesinde, çocuğun kişisel ihtiyaçlarını, çocuğun anne bakım ve şefkatine muhtaç olup olmadığını, çocuğun okul ve dinlenme saatlerini ve ilgi alanlarını dikkate alarak karar vermesi gerekir⁴⁶. Öte yandan hakim, ziyaret hakkının sürekli ve objektif bir düzen içerisinde gerçekleşmesi için ziyaretlerin sıklığını ve devam süresini her somut olayın özelliklerini göz önünde tutarak tespit etmesi gerekir⁴⁷.

Uygulamada Yargıtay ziyaret hakkının kapsamının belirlenmesinde, çocuğa ilişkin olarak çocuğun yaşı⁴⁸, okul dönemleri⁴⁹, çocuğun sağlık durumu⁵⁰ gibi kişisel özelliklerini dikkate aldığı gibi; çocuk ile arasında kişisel ilişki kurulacak olan tarafın durumunu da göz önünde bulundurmakta ve kişisel ilişki kurma hakkına sahip tarafın

⁴⁵YILMAZ, s. 114.

⁴⁶ERLÜLE, s. 229.

⁴⁷ HEGNAUER, Berner Komm., Art. 273, N. 89; AMREIN/GULER/HÄFELI, s. 177; HEGNAUER, Cyril, "Vormundschaftsbehörde und persönlicher Verkehr. Ein Überblick", ZVW 1998, s. 174; SERDAR, s. 763; ERLÜLE, s. 229.

⁴⁸ "...Kişisel ilişki temininde aslolan çocuğun yüksek yararı olmakla birlikte analık ve babalık duygularını tatmin de önemlidir. Boşanma kararında yer alan kişisel ilişkiye dair düzenleme kişisel ilişkiden beklenen amaca uygun olmadığı gibi, çocuğun ulaştığı yaş itibarıyla da menfaatine uygun değildir..." Yarg. 2. HD. 13.02. 2008, 18022/1446, GENÇCAN, Ömer Uğur, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku, Ankara 2008, s. 1237.

⁴⁹ "...Velayeti anneye verilen müşterek çocuk L. Öğrenim çağındadır. Ayın her haftasının Cuma, cumartesi ve pazar günlerini baba yanında geçirmesi onun fikri ve bedeni gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği gibi, annenin velayet görevini yerine getirmesini engelleyecek niteliktedir. Düzenlenen ilişki çoktur. Bu yönün dikkate alınmaması isabetsizdir. Ancak yanılığının giderilmesi yeniden yargılama yapılmasını gerektirmediğinden hükmün bu kısmının davacının (annenin) temyizi de dikkate alınarak düzeltilerek onanmasına karara verilmesi gerekmiştir." Yarg. 2. HD. 25.03.2004. 2695/3758, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1232.

⁵⁰ "...Çocuklardan Y. 7.7.1999 doğumludur. Dosyadaki mevcut raporlardan Y.'nin bronşit, astım, reflü ve Akdeniz anemisi rahatsızlıklarının olduğu sabittir. Y.'nin davacılar da yatılı bırakılması halinde onun bu rahatsızlıklarının onun hayatında tehlike yaratıp yaratmayacağı konusunda, sağlık kururlu raporu alınmadan ve gerekli araştırma yapılmadan Y. İle yazılı olduğu şekilde kişisel ilişki düzenlenmesi doğru olmamıştır." Yarg. 2. HD. 31.05.2007. 15598/9133, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1246.

çalışma koşulları⁵¹, yerleşim yeri⁵², yıllık izinleri⁵³, çocukla kişisel ilişki kurmak isteyen ana veya babanın sağlık durumu⁵⁴, sosyal çevresi⁵⁵ gibi olguları dikkate almaktadır. Yine tarafların oturdukları yerin birbirlerine olan uzaklığı⁵⁶ da Yargıtay tarafından göz önüne alınmaktadır.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz üzere, ziyaret hakkı, sürekli ve objektif bir düzeni gerektirdiği için ziyaret etme hakkının kapsamını belirleyecek olan hakimin, ziyaretin süresini duraksamaya yer vermeyecek şekilde açıklaması, başka bir deyişle kararında ziyaret hakkının hangi gün başlayıp hangi gün biteceğini göstermesi gerektiği gibi; ziyaret hakkının hangi saat başlayıp hangi saat biteceğini de göstermesi gerekir⁵⁷.

Uygulamada Yargıtay, kişisel ilişkinin başlangıç ve bitiş tarihlerinin açıkça gösterilmediği⁵⁸ ya da kişisel ilişkinin başlangıç ve bitiş

⁵¹ "...Çocuğun yaşı ve velayet hakkı kendisine bırakılan annenin tam gün çalışıyor olması nedeniyle, çocuk ile babası arasında her hafta sonu kişisel ilişki kurulmasına yönelik düzenleme doğru değildir. Daha uygun süreli kişisel ilişki kurulması gerekir..." Yarg. 2. HD. 21.06.2004, 7303/8092, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1227 -1228.

⁵² "...Taraflar yakın yerleşim yerlerinde oturmaktadırlar. Baba ile çocuk arasında çocuğun eğitimine engel olmayacak şekilde hafta sonunda amacına uygun, evlat baba duygularını tatmin edecek derecede kişisel ilişki kurulmasına karar verilmemesi doğru bulunmamıştır." Yarg. 2. HD. 11.02.2002, 724/1683, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1257

⁵³ "...Davalı babanın avukat olması nedeniyle yaz tatilinde adli ara verme tarihine denk gelecek şekilde çocukla kişisel ilişki kurulması çocuğunda yararındır. Bu durum değerlendirilmeden Temmuz ayında kişisel ilişki kurulması uygun değil ise de, bu husus yeniden yargılamayı gerektirmediğinden hükmün bu yönden düzeltilerek onanması gerekmiştir." Yarg. 2. HD. 10.04.2007, 5431/5973, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1228.

⁵⁴ "...Çocuklardan Y. 7.7.1999 doğumludur. Dosyadaki mevcut raporlardan Y.'nin bronşit, astım, reflü ve Akdeniz anemisi rahatsızlıklarının olduğu sabittir. Y.'nin davalılarda yatılı bırakılması halinde onun bu rahatsızlıklarının onun hayatında tehlike yaratıp yaratmayacağı konusunda, sağlık kururlu raporu alınmadan ve gerekli araştırma yapılmadan Y. İle yazılı olduğu şekilde kişisel ilişki düzenlenmesi doğru olmamıştır." Yarg. 2. HD. 31.05.2007. 15598/9133, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1246.

⁵⁵ ÖZTAN, s. 607.

⁵⁶ "...Ortak çocuk 8.6.2004 doğumlu olmakla mutlak surette anne bakım ve şefkatine muhtaçtır. Tarafların buldukları şehirlerin birbirine olan mesafesi de dikkate alındığında her cumartesi kişisel ilişki kurulması çocuğun bedeni ve fikri gelişimine engel oluşturacağı gibi annenin velayet görevini yerine getirmesinde güçlük çıkartacağı anlaşılmıştır. Daha uygun süre ile kişisel ilişki kurulmasının gözetilmemesi usul ve yasaya aykırıdır." Yarg. 2. HD. 30.11.2005. 12953/16623, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1259.

⁵⁷ ERLÜLE, s. 231.

⁵⁸ Nitekim Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 16.02.2004 tarihli kararında bu husus "...Çocuk ile babası arasındaki kişisel ilişkinin, başlangıç ve bitiş tarihlerinin açıkça, infazda

tarihleri gösterilmekle birlikte, kişisel ilişkinin başlangıç ve bitiş saatlerinin gösterilmediği⁵⁹ yerel mahkeme kararlarını, hükmün infazında güçlük yarattığı gerekçesiyle bozmaktadır.

Yargıtay, velayet hakkına sahip olmayan anne ve baba ile çocuk arasında ziyaret hakkını tesis ederken, ulusal ve dini bayramlar⁶⁰ gibi özel günleri de dikkate almakta ve kişisel ilişki için dini bayramların ikinci günlerinin uygun olduğunu kabul etmektedir⁶¹.

Belirtelim ki ziyaret hakkının kapsamının belirlenmesinde, çocuğun yaşı ve kişisel ihtiyaçları, ziyaretin gerçekleşeceği yerin ve ziyaret süresinin örneğin, çocuğun geceleyip gecelemeceğinin⁶² belirlenmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir⁶³.

Bu nedenle uygulamada Yargıtay, ziyaret hakkının uygun nitelikte, dolayısıyla çocuğun yararına olup olmadığını tespit ederken, çocuğun

---

güçlük yaratmayacak şekilde gösterilmeyerek yazılı olduğu gibi hüküm kurulması usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir.” demek suretiyle açıkça ifade edilmiştir. Yarg. 2. HD. 16.02.2004, 144/1715, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1252.

⁵⁹ Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 17.01.2008 tarihli kararında, “...Davalı baba ile çocuk arasında düzenlenen kişisel ilişkide; 1-30 Temmuz dönemi için kişisel ilişkinin başlama ve bitiş saati gösterilmemiştir. Sözü edilen eksiklik hükmün infazında şüphe ve tereddüt yaratacak niteliktedir. (HUMK. m. 389) Bu yönün gözetilmemesi isabetsizdir.” denilerek, hükümden ziyaret süresinin başlangıç ve bitiş saatlerinin gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yarg. 2. HD. 17.01.2008, 2894/226, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1253. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 18.3.2013 tarihinde vermiş olduğu bir başka kararında da, “...Velayet hakları davalı anneye verilen müşterek çocuklarla davacı baba arasında kurulan kişisel ilişkinin başlangıç ve bitiş saatlerinin gösterilmemesinin infazda tereddüt yaratacak olup, bozmayı gerektirmiştir.” demiştir. Yarg. 2. HD. 18.03.2013, 2012/21398, www.kazanci.com.tr

⁶⁰ Yarg. 2. HD. 24.01.2002, 16994/438. www.kazanci.com.tr

⁶¹ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 03.07.2012 tarihinde vermiş olduğu kararında, “...Velayetleri davalı anneye bırakılan müşterek çocuklar ile davacı baba arasında kurulacak kişisel ilişkilerde çocukların üstün yararı yanında, babalık duygularının da tatmin edilmesi gerekmektedir. Mahkemece her ayın birinci ve üçüncü haftalarında kurulan kişisel ilişki ile dini bayramlarda kurulan kişisel ilişkinin yatılı olmaması ve Temmuz ayında kurulan kişisel ilişkinin de süre yönünden yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. O halde mahkemece, tarafların aynı şehirde oturdukları dikkate alınarak yaş sınırlaması da yapılmaksızın daha uygun süre kişisel ilişki kurulması gerekirken yazılı olduğu şekilde kişisel ilişki kurulması doğru olmamıştır.” denmiştir. Yarg. 2. HD. 03.07.2012, 494/18523, www.kazanci.com.tr

⁶² “...Velayeti anneye verilen müşterek çocuk 14.02.2003 doğumludur. Küçük B., yaşı nedeniyle anne bakım ve şefkatine muhtaçtır. Bu husus nazara alınmaksızın gece yatısına kalacak şekilde yazılı şekilde baba ile şahsi ilişki tesisi isabetsizdir.” Yarg. 2. HD.06.07.2005, 8556/10642.

⁶³ DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, Aile Hukuku, s. 320; SCHWENZER, Basler Komm., Art. 273, N. 14; BLUM, s. 83; ERLÜLE, s. 232.

yaşını dikkate almaktadır. Yargıtay, küçük yaşta ana bakım ve şefkatine muhtaç olan çocuğun, velayetin kendisine bırakıldığı taraftan uzunca bir süre ayrı kalmasını⁶⁴ yerinde bulmadığı gibi; okul çağında olan çocuklar⁶⁵ yönünden de ziyaret süresinin çocukların eğitimlerini aksatacak şekilde düzenlenmesini uygun bulmamaktadır.

Yargıtay, ana bakım ve şefkatine muhtaç olan 0-3 yaş aralığında çocuklar söz konusu olduğunda, süt çocuğunun annesinin yanında kalması gerektiğini ifade etmekte⁶⁶, babayla gece yatısına kalacak şekilde kişisel ilişki kurulmasını yerinde bulmamakta⁶⁷, baba ile gece yatısına kalacak şekilde kişisel ilişki kurulmasına yönelik yerel mahkeme kararlarını bozmaktadır.

Yargıtay, çocuğun mutlak surette ana bakım ve şefkatine muhtaç olmadığı durumlarda ise kural olarak, gece babasının yanında kalabileceğine hükmetmekte ancak her hafta sonu kişisel ilişkinin çok olduğuna, bu durumun velayet hakkına sahip olan tarafın velayet görevini yerine getirmesini engelleyeceğini ilke kararı olarak benimsemektedir⁶⁸.

⁶⁴ “...Velayeti anneye bırakılan müşterek çocuk 27.05.2004 doğumludur. Ana bakım ve şefkatine muhtaçtır. Yaşı bakımı gerektirmesi sebebiyle her yıl 1 Temmuz saat 9.00’den 31 Temmuz saat 17.00 arası baba yanında kişisel ilişki kurulması doğru olmamış ise de; bu yanlışlığın giderilmesi yeniden yargılamayı gerektirmediğinden hükmün düzeltilerek onanması gerekmiştir.” Yarg. 2. HD. 12.05.2005, 5560/7845, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1239.

⁶⁵ “...Taraflar ayrı ayrı yerlerde oturdukları gibi ayrıca küçük, öğrencidir. Kişisel ilişki belirlenirken buna uygun süre tayini, küçüğün eğitim ve yetiştirilmesini engellemeyecek şekilde kişisel ilişki düzenlenmesi gerekirken, küçüğün eğitim ve yetiştirilmesini engelleyecek biçimde yazılı olduğu şekilde hüküm kurulması doğru olmamıştır.” Yarg. 2. HD., 27.09.2004, 9721/10736, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1232-1233.

⁶⁶ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 12.02.2014 tarihli kararında⁶⁶ “Davalı baba ile 24.08.2012 doğumlu müşterek çocuk E. arasında her yıl 1 Temmuz – 31 Temmuz tarihleri arasında kurulan kişisel ilişki, çocuğun yaşının çok küçük olması, henüz anne sütüyle beslenmesi, uzun süre anneden ayrı kalması dikkate alındığında bu sürenin çocuğun üstün yararına uygun bulunmadığı ve çok uzun süreli olduğunun kabulü gerekmektedir.” demiştir. Yarg. 2. HD.; 12.02.2014, 20379/2619, GENÇCAN, Ömer Uğur, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku, Ankara 2015, s. 1308-1309.

⁶⁷ Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 03.11.2009 tarihli kararında⁶⁷ ise, “...velayeti anneye bırakılan müşterek çocuk 29.08. 2007 doğumlu C ile baba arasında kişisel ilişki düzenlenirken öncelikle küçüğün bedeni ve fikri gelişimi dikkate alınmalıdır. Müşterek çocuğun yaşı göz önüne alınarak, babayla yatılı kalmayacak şekilde kişisel ilişki düzenlenmesi gerekirken yazılı olduğu şekilde kişisel ilişki düzenleme yapılması doğru bulunmamıştır.” denilmiştir. Yarg. 2. HD.; 03.11.2009, 15608/18818, GENÇCAN, (Boşanma 2015), s. 1308.

⁶⁸ YHGK, 20.3.2013 tarih ve E. 2012/2-799, K. 2013/389 sayılı kararında⁶⁸; “...ziyaret günleri olarak, ebeveyn ve çocuk için güçlük ve sorun çıkarmayacak gün ve dönemler

Yargıtay okul çağındaki çocuklar söz konusu olduğunda, her hafta sonu kişisel ilişki kurulmasını ve ayda iki hafta gibi uzunca bir süre kişisel ilişki kurulmasını velayet hakkına sahip olan tarafın çocukla olan ilişkisinin tümden kesilmesine yol açacağı gibi çocuğun eğitim ve öğretim hayatını da olumsuz yönde etkileyeceği için yerinde bulmamaktadır⁶⁹.

Uygulamada Yargıtay ziyaret hakkını düzenlerken, tarafların oturdukları yerin birbirlerine olan uzaklığını da dikkate almakta⁷⁰, tarafların aynı şehirde oturmaları halinde kişisel ilişkinin on beş günde bir, ayın belli günlerinde; hatta çocuk çok küçük değilse gece yatılı olacak şekilde tesis edilebileceğini kabul etmektedir⁷¹. Görüldüğü üzere Yargıtay,

---

tercih edildiğini, bu dönemlerin genellikle hafta sonları ve tatil günleri olduğunu ancak, çocuğun bütün hafta sonlarını velayet kendisine verilmeyen ebeveynle geçirmesinin; gerek velayete sahip taraf, gerekse çocuk için sakıncalı sonuçlar doğurabileceğini, somut olayda yerel mahkemece, velayeti davacı annede bulunan 7.12.2005 doğumlu M. ile baba arasında her hafta sonu Cumartesi günü saat 09.00'dan Pazar günü saat 18.00'e kadar kişisel ilişki kurulmasına karar verilmiş olmasının, küçüğün yaşı, eğitimini, bedeni ve fikri gelişimini olumsuz yönde etkileyeceğinden doğru olmadığını, kişisel ilişkide hafta sonları ve tatil günlerinin, çocuğun yaşı da gözetilerek, ebeveynler tarafından paylaşılmasının makul ve adil olduğu, aksi takdirde her hafta sonu velayet kendisinde olan annenin çocuğu teslim ve geri alma durumu nedeniyle hafta sonlarını planlayamaz duruma düşeceği, çocuğun da kendini psikolojik bakımdan daha rahat ve serbest hissedeceği tatil günleri ve hafta sonları gibi ayrıcalıklı günleri sadece bir tarafta geçirmesi; sıkıntılı günleri ise, velayeti üstlenenle geçirmesi, velayeti üstlenenden uzaklaşmasına, soğumasına, karşı tarafa bağlanmasına yol açabileceğini" ifade etmiştir. Yarg. HGK.; 20.3.2013 tarihli, E. 2012/2-799, K. 2013/389 sayılı kararı için bkz. www.kazanci.com.tr

⁶⁹GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1241-1245. Nitekim bu durum Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 25.03.2004 tarihli kararında⁶⁹ "...Velayeti anneye verilen müşterek çocuk L. Öğrenim çağındadır. Ayın her haftasının Cuma, cumartesi ve pazar günlerini baba yanında geçirmesi onun fikri ve bedeni gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği gibi, annenin velayet görevini yerine getirmesini engelleyecek niteliktedir. Düzenlenen ilişki çöktür." denilmek suretiyle ifade edilmiştir. Yarg. 2. HD. 25.03.2004. 2695/3758, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1232.

⁷⁰ Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 30.11.2005 tarihinde vermiş olduğu kararda, "...Ortak çocuk 8.6.2004 doğumlu olmakla mutlak surette anne bakım ve şefkatine muhtaçtır. Tarafların buldukları şehirlerin birbirine olan mesafesi de dikkate alındığında her cumartesi kişisel ilişki kurulması çocuğun bedeni ve fikri gelişimine engel oluşturacağı gibi annenin velayet görevini yerine getirmesinde güçlük çıkartacağı anlaşılmıştır. Daha uygun süre ile kişisel ilişki kurulmasının gözetilmemesi usul ve yasaya aykırıdır." demiştir. Yarg. 2. HD. 30.11.2005. 12953/16623, bkz. GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1259.

⁷¹GENÇCAN, (Boşanma 2015), s. 136-1337. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 3.7.2012 tarihli ve E. 2012/494, K. 2012/18523 sayılı bir kararında, tarafların aynı şehirde oturduklarının anlaşıldığı, velayetleri davalı anneye bırakılan müşterek çocuklar ile davacı baba arasında kurulacak kişisel ilişkilerde çocukların üstün yararı yanında, babalık

tarafaların aynı şehirde oturmaları halinde, ziyaret hakkının çocuğun velayeti kendisine bırakılmamış tarafta gece yatılı olarak kalabileceği şekilde düzenlenmesini önemsemektedir.

Tarafaların birbirlerinden farklı şehirlerde oturmaları halinde ise Yargıtay, kişisel ilişkinin çocuğun okul ve yarıyıl tatillerinde senede bir defa uzun süreli olarak veya yaz tatilinde amacına uygun olarak uzun süreli tesis edilmesini gerektiğini⁷²; ayrıca kişisel ilişki tesisi edilirken kişisel ilişki kurma hakkına sahip tarafın yıllık izinlerini geçirdiği ayın ya da belli bir ayın örneğin, adli tatilin dikkate alınarak; sık ve kısa süreli olmayacak şekilde kişisel ilişkinin tesis edilmesini gerektiğini kabul etmektedir⁷³.

Tarafaların farklı ülkelerde yaşamaları halinde ise Yargıtay, yurt dışında bulunan ve kendisine velayet hakkı bırakılmayan taraf ile kurulacak kişisel ilişkinin yılda en az bir defa düzenlenmesi ve bu sürenin bir aydan az olmaması gerektiği görüşündedir⁷⁴.

---

duygularının da tatmin edilmesi gerektiği, yerel mahkemece her ayın birinci ve üçüncü haftalarında kurulan kişisel ilişki ile dini bayramlarda kurulan kişisel ilişkinin yatılı olmaması ve Temmuz ayında kurulan kişisel ilişkinin de süre yönünden yetersiz olduğu, mahkemece, tarafların aynı şehirde oturdukları dikkate alınarak yaş sınırlaması da yapılmaksızın daha uygun süre ile kişisel ilişki kurulması gerekirken yetersiz kişisel ilişki kurulmasının doğru olmadığına hükmetmiştir. Yarg. 2. HD. 3.07.2012, 494/18523, www.kazanci.com.tr

⁷²Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 01.11.2004 tarihli kararında⁷², “...Taraflar ayrı yerleşim yerlerinde oturmaktadırlar. Küçüklerle yaz tatillerinde amacına uygun daha uzun süreli kişisel ilişki tesisi gerekirken; yazılı şekilde hüküm kurulması doğru bulunmamıştır.” demiştir. Yarg. 2. HD. 01.11.2004, 11692/12888, GENÇCAN, (Boşanma 2015), s. 1340.

⁷³ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 10.04.2007 tarihli kararında⁷³, “...Davalı babanın avukat olması nedeniyle yaz tatilinde adli ara verme tarihine denk gelecek şekilde çocukla kişisel ilişki kurulması çocuğunda yararlıdır. Bu durum değerlendirilmeden Temmuz ayında kişisel ilişki kurulması uygun değil ise de, bu husus yeniden yargılamayı gerektirmediğinden hükmün bu yönden düzeltilerek onanması gerekmiştir.” demek suretiyle kişisel ilişki kurma hakkına sahip babanın avukat olması sebebiyle yıllık izinlerini geçirdiği adli tatili dikkate almıştır. Yarg. 2. HD. 10.04.2007, 5431/5973, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1228.

⁷⁴GENÇCAN, (Boşanma 2015), s. 1344; Yargıtay’a göre, taraflar ayrı ülkelerde bulunuyorlarsa, kişisel ilişkinin haftalık görüşme şeklinde tesisi, amaca uygun değildir. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 02.06.2008 tarihinde vermiş olduğu kararında, “...Taraflar ayrı ülkelerde oturmaktadırlar, her hafta cumartesi ve pazar günleri şahsi ilişki kurulması tarafların ve çocuğun yaşama şartlarını aşırı derecede kısıtlar.” demek suretiyle, kişisel ilişkinin haftalık görüşme şeklinde tesisini yerinde bulmamıştır.

Öte yandan Yargıtay'a göre, taraflar ayrı ülkelerde oturmakta iseler, üçüncü kişilerin çocukla kişisel ilişki kurma hakkı⁷⁵ saklı olduğu gibi; kişisel ilişki kurma hakkına sahip ana ya da babanın yurtdışında bulunması halinde, Aile Mahkemesi hâkiminin çocuğun yurda dönmeme ihtimalini dikkate alarak, somut tedbirler⁷⁶ alması gerekir.

Belirtelim ki ziyaret sürelerinin, kişisel ilişki kurma hakkının amacını gerçekleştiremeyecek derecede kısa tutulduğu⁷⁷ ya da ziyaret günlerinin geniş zaman aralıklarına yayıldığı hallerde kişisel ilişkinin uygun nitelikte olduğundan söz edilemeyeceği gibi; ziyaretlerin çok uzun sürdüğü⁷⁸ durumlarda da kişisel ilişkinin uygun nitelikte olduğundan söz edilemez⁷⁹.

Yargıtay, ziyaret sürelerinin kişisel ilişkinin amacını gerçekleştirmeye uygun olmasını önemsemekte, ziyaret sürelerinin kişisel ilişkinin amacını gerçekleştiremeyecek derecede kısa olduğu⁸⁰ ya da

⁷⁵ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 28.09.2004 tarihinde⁷⁵, "...çocuğun babasının Amerika'da olduğunun anlaşılmasına, çocukla davacı babaannenin kişisel ilişkisinin çocuğun menfaatine uygun olmayacağına yönünde ciddi ve inandırıcı bir olgu ve delil ortaya konulmadığına göre, yerinde bulunmayan temyiz isteminin reddine" karar vermiştir. Yarg. 2. HD.28.09.2004, 7666/10783, GENÇCAN, (Boşanma 2015), s. 1346.

⁷⁶ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 14.12.2005 tarihinde çocuğun yurtdışından dönmeme olasılığına ilişkin olarak vermiş olduğu kararda⁷⁶, "...Davalı anne İtalyan uyruklu olup, İsviçre'de yaşamaktadır. Çocukla kişisel ilişki yurtdışını kapsayacak şekilde verildiğinden çocuğun dönmeme ve kişisel ilişkinin zedelenme olasılığı nedeniyle bu konuda somut ve uygulanması mümkün tedbirler alınmak suretiyle yeniden kişisel ilişki düzenlenmesi için kararın bu bölümünün bozulması gerekmektedir." demiştir. Yarg. 2. HD. 14.12.2005, 13699/17555, GENÇCAN, (Boşanma 2015), s. 1346.

⁷⁷ "Bozma kararına uyulması üzerine mahkemece baba ile 2003 doğumlu müşterek çocuk arasında düzenlenen kişisel ilişki günleri uygun olmakla birlikte, hafta sonları iki saat, dini bayramlarda da altı saat süre ile verilen kişisel ilişki süreleri çok kısa olup, kişisel ilişkinin amacına uygun düşmez. Ancak bu yanlışlığın giderilmesi yeniden yargılamayı gerektirmedikten hükümün bu bölümünün de düzeltilerek onanması yönüne gidilmiştir..." Yarg. 2. HD. 09.02.2005, 14940/1605, GENÇCAN, s. 1254-1255.

⁷⁸ "Davacı-davalı baba ile küçük arasında 1 Temmuz ile 31 Temmuz arasında kişisel ilişki kurulmuş ise de; uzman raporunda da belirlendiği gibi küçüğün anneye çok bağlı olduğu, çocuğun yaz tatilinde uzun süre babayla şahsi ilişki kurulmasının olumsuz sonuç doğurabileceği ve uygun olmayacağı belirtilmesine rağmen uzun süreli kişisel ilişki doğru olmamıştır. Bu yanlışlığın giderilmesi yeniden yargılamayı gerektirmedikten, hükümün bu kısmının düzeltilerek onanması gerekmektedir..." Yarg. 2. HD. 15.03.2005, 1255, GENÇCAN, s. 1255.

⁷⁹ ERLÜLE, s. 231.

⁸⁰ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 09.02.2005 tarih ve 14940/1605 sayılı kararında, "...Bozma kararına uyulması üzerine mahkemece, baba ile 2003 doğumlu müşterek çocuk arasında düzenlenen kişisel ilişki günleri uygun olmakla birlikte, hafta sonları iki saat, dini bayramlarda da altı saat süre ile verilen kişisel ilişki süreleri çok kısa olup, kişisel

ziyaret sürelerinin çok uzun olduđu⁸¹ hallerde kişisel ilişkinin uygun nitelikte olmadığını kabul etmektedir.

Bu kapsamda Anayasa Mahkemesinin önüne 16.12.2013 tarih ve 2013/9047 başvuru numarası ile gelen bireysel başvuruda, velayeti annesine verilen müşterek çocukla arasında tesis edilen kişisel ilişkinin kısa tutulması nedeniyle yetersiz olduğu yönündeki itirazlarının Yargıtay tarafından karşılanmadığını belirten başvurucu, Anayasa'nın 20., 36. ve 41. maddelerindeki haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Başvurucu özetle⁸², çocuğu ile arasındaki kişisel ilişkinin çok kısa tutulması

---

ilişkinin amacına uygun düşmez. Ancak bu yanlışlığın giderilmesi yeniden yargılamayı gerektirmediğinden hükmün bu bölümünün de düzeltilerek onanması yönüne gidilmiştir..." Yarg. 2. HD. 09.02.2005, 14940/1605, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1254-1255.

⁸¹ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 15.03.2005 tarih ve 1255 sayılı kararında ise, "...Davacı-davalı baba ile küçük arasında 1 Temmuz ile 31 Temmuz arasında kişisel ilişki kurulmuş ise de; uzman raporunda da belirlendiği gibi küçüğün anneye çok bağı olduğu, çocuğun yaz tatilinde uzun süre babayla şahsi ilişki kurulmasının olumsuz sonuç doğurabileceği ve uygun olmayacağı belirtilmesine rağmen uzun süreli kişisel ilişki doğru olmamıştır." demiştir. Yarg. 2. HD. 15.03.2005, 1255, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1255.

⁸² Anayasa Mahkemesinin önüne 16.12.2013 tarih ve 2013/9047 başvuru numarası ile gelen 7.5.2015 karar tarihli bireysel başvuruda başvurucu özetle, çocuğu ile arasındaki kişisel ilişkinin çok kısa tutulması nedeniyle temyiz isteminde bulunduğunu, Yargıtay kararında yerel mahkeme tarafından belirlenen kişisel ilişki sürelerinin daha da kısaldığını, Cumartesi günlerinin çalışma günleri olması nedeniyle kişisel ilişkinin çalışma programına uygun şekilde tesis edilmesi talebinde bulunmasına rağmen, Yargıtay tarafından yerel mahkemece kişisel ilişki tesisi için belirlenen Pazar gününün neden gösterilmeksizin Cumartesi olarak değiştirildiğini, ayrıca İlk Derece Mahkemesi tarafından Temmuz ayı boyunca kişisel ilişki kurulması öngörüldüğü halde, bu hükmünde Yargıtay tarafından değiştirildiğini, itirazlarının karşılanmadığını ve yargılamanın adil olmadığını belirterek Anayasa'nın 20., 36. ve 41. maddelerindeki haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu bireysel başvuru kararında, Aile yaşamına Saygı hakkının Anayasanın 20. maddesinde güvence altına alındığı ifade edildikten sonra, başvuru konusu olayda, başvurunun çocuğu evlilik içinde dünyaya gelmiş olup, hukuken mevcut olan ailenin bir parçasıdır. Ebeveyn ile çocukların birlikte yaşama istekleri aile yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olup, boşanma ve ayrılık davaları kapsamında aile ilişkilerine müdahalede bulunulmuş olması, aile yaşamını ortadan kaldırmaz. Ebeveyn ve çocuk arasındaki aile yaşamının anne ve babanın boşanmasının ardından da devam edeceği açık olup, anne babanın ve çocuğun aile yaşamlarına saygı hakları belirtilen durumlarda ailenin yeniden birleştirilmesine yönelik tedbirleri de kapsamaktadır. Söz konusu yükümlülük yalnızca çocukların kamusal makamlar tarafından koruma altına alınmasına ilişkin uyumsuzluklar açısından değil; ebeveyn ve diğer aile bireyleri arasındaki velayet ve kişisel ilişki tesisine ilişkin uyumsuzluklar için de geçerlidir. Somut başvuru açısından, boşanma davası

nedeniyle temyiz isteminde bulunduğunu, Yargıtay kararında yerel mahkeme tarafından belirlenen kişisel ilişki sürelerinin daha da kısaltıldığını, Cumartesi günlerinin çalışma günleri olması nedeniyle kişisel ilişkinin çalışma programına uygun şekilde tesis edilmesi talebinde bulunmasına rağmen, Yargıtay tarafından yerel mahkemeye kişisel ilişki tesisi için belirlenen Pazar gününün neden gösterilmeksizin Cumartesi olarak değiştirildiğini, ayrıca İlk Derece Mahkemesi tarafından Temmuz ayı boyunca kişisel ilişki kurulması öngörüldüğü halde, bu hükmünde Yargıtay tarafından değiştirildiğini, itirazlarının karşılanmadığını ve yargılamanın adil olmadığını belirterek Anayasa'nın 20., 36. ve 41. maddelerindeki haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu 7.5.2015 tarihli bireysel başvuru kararında, aile yaşamına saygı hakkının Anayasanın 20. maddesinde güvence altına alındığı ifade edildikten sonra, ebeveyn ile çocukların birlikte yaşama isteklerinin aile yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olduğu, boşanma ve ayrılık davaları kapsamında aile ilişkilerine müdahalede bulunulmuş olmasının, aile yaşamını ortadan kaldırmadığı, ebeveyn ve çocuk arasındaki aile yaşamının anne ve babanın boşanmasının ardından da devam edeceği, anne babanın ve çocuğun aile yaşamlarına saygı haklarının belirtilen durumlarda ailenin yeniden birleştirilmesine yönelik tedbirleri de kapsadığı, somut başvuru açısından,

---

neticesinde velayet hakkı tanınmayan başvurucuya sınırlı görüşme hakkı tanınması ve kişisel ilişki konusundaki kısıtlamaların başvurucunun aile hayatına saygı hakkına bir müdahale oluşturduğu açıktır. Derece mahkemelerinin kendisine velayet hakkı tanınmayan anne veya baba ile çocuk arasında kişisel ilişki tesis ettiği durumlarda, kurulması öngörülen ilişkinin uygulanabilir ve etkili olmasını temin edebilecek şekilde hareket etmesi zaruridir. Başvurucunun çalışma gün ve saatlerine uygun olmayan kişisel ilişki tesisine ilişkin hükümün yetersiz ve müşterek çocuk ile arasındaki manevi bağı korumasında etkisiz kalacağı yönündeki itirazların dakanun yolu mercii tarafından da karşılanmayarak İlk Derece Mahkemesi Hükmünün düzeltilerek onandığı, İlk Derece Mahkemesi kararında öngörülen görüşme gününde gerekçe belirtilmeksizin yapılan değişiklik dikkate alındığında kişisel ilişkiye ilişkin takdirin gereklerinin Derece Mahkemesi kararlarında somut verilerle bağlantı kurularak yeterli şekilde ortaya konulmadığı görülmektedir. Bu çerçevede çocuk ile başvuru arasında sınırlı kişisel ilişki tesisi ile kararlardaki gerekçelerin aile hayatına saygı hakkı bağlamında ilgili ve yeterli olmadığı, kişisel ilişkinin uygulanabilir ve etkili olacak şekilde hareket etme yükümlülüğü açısından etkisiz kaldığı, başvurucunun çocuğu ile kişisel ilişkinin yerine getirilmesinde kamusal makamlarca gereken çabanın gösterilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Açıklanan nedenlerle başvurucunun Anayasa'nın 20. Maddesinde güvence altına alınan aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yeniden yargılama yapılmak üzere kararın İlk Derece Mahkemesine gönderilmesine karar vermiştir.

boşanma davası neticesinde velayet hakkı tanınmayan başvurucuya sınırlı görüşme hakkı tanınmasının ve kişisel ilişki konusundaki kısıtlamaların başvurucunun aile hayatına saygı hakkına bir müdahale oluşturduğu, derece mahkemelerinin kendisine velayet hakkı tanınmayan anne veya baba ile çocuk arasında kişisel ilişki tesis ettiği durumlarda, kurulması öngörülen ilişkinin uygulanabilir ve etkili olmasını temin edebilecek şekilde hareket etmesinin zorunlu olduğu, İlk Derece Mahkemesi kararında öngörülen görüşme gününde gerekçe belirtilmeksizin yapılan değişikliğe ilişkin takdirin gereklerinin somut verilerle bağlantı kurularak yeterli şekilde ortaya konulmadığı, çocuk ile başvuru arasında sınırlı kişisel ilişki tesisi ile kararlardaki gerekçelerin aile hayatına saygı hakkı bağlamında ilgili ve yeterli olmadığı, kişisel ilişkinin uygulanabilir ve etkili olacak şekilde hareket etme yükümlülüğü açısından etkisiz kaldığı, başvurucunun çocuğu ile kişisel ilişkinin yerine getirilmesinde kamusal makamlarca gereken çabanın gösterilmemiş olduğu ifade edilmiş ve açıklanan nedenlerle başvurucunun Anayasa'nın 20. maddesinde güvence altına alınan aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Son olarak belirtelim ki ziyaret sürelerinin, kişisel ilişkinin devamı boyunca uygun nitelikte olması gerekir. Ancak bu uygunluk zamanla çocuğa ilişkin nedenlere bağlı olarak ya da kişisel ilişki kurma hakkına sahip tarafa ilişkin nedenlere bağlı olarak kaybolabilir. Bu durumda ziyaret sürelerinin veya sıklığının, çocuğun yaşı ya da eğitiminden kaynaklı değişikliklere göre yeniden düzenlenmesi gerekir⁸³.

Nitekim Yargıtay kişisel ilişkinin niteliği gereği kesin hüküm teşkil etmediğini ve ziyaret sürelerinin ve sıklığının çocuğun yaşı ya da eğitimine bağlı olarak yeniden düzenlenebileceği kabul etmektedir⁸⁴.

⁸³ HEGNAUER, Berner Komm., Art. 273, N.121; HEGNAUER, "Persönlicher Verkehr-Grundlagen", ZVW 1993, s.9; ÖZTAN, s. 609; ERLÜLE, s. 232.

⁸⁴ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 07.04.2004 tarih ve 3313/4469 sayılı kararında⁸⁴, "...Kişisel ilişki ile ilgili kararlar teknik anlamda kesin hüküm teşkil etmez. İleride değişen şartlara göre her an yeniden düzenlenebilir. Somut olayda, velayet hakkı anneye verilen müşterek çocuk O.K. 24.2.2003 doğumlu olup anne bakım ve şefkatine muhtaçtır. Gerçekleşen bu durum karşısında küçüğün gece yatısına kalacak şekilde ve her yılın 1 Temmuz-20 Temmuz tarihleri arasında uzun süreli olarak babaya bırakılması küçüğün bedeni ve fikri gelişimi yönünden olumsuz sonuçlar doğuracağı gibi, anne bakım ve şefkatinden de yoksun bırakacaktır. Bu yön nazara alınmadan yazılı şekilde hüküm tesisi doğru değildir." demiştir. Yarg. 2. HD., 07.04.2004, 3313/4469, GENÇCAN, (Boşanma 2008), s. 1279.

V. ZİYARET HAKKININ SINIRLARI

Uluslararası hukuk bakımından kişisel ilişki kurma hakkının sınırları, Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin 4. maddesinin II. fıkrasında; çocuk ile ana ve babası arasında kişisel ilişki, çocuğun sadece yüksek yararları gerektirdiği takdirde, kısıtlanabilir veya engel olunabilir denmek suretiyle ifade edilmiştir.

Hukukumuz bakımından kişisel ilişkinin ve bu anlamda ziyaret hakkının sınırları ise Medeni Kanunumuzun 324. maddesinde gösterilmiştir.

TMK m. 324. maddesinin I. fıkrasında, çocukla kişisel ilişki kurma hakkına sahip taraf ve çocuğun velayetini elinde bulunduran taraf, çocuğun yararına uygun davranmakla yükümlü kılınmış; maddenin II. fıkrasında da kişisel ilişki kurma hakkının reddedilmesine veya kaldırılmasına veya sınırlandırılmasına neden olabilecek olgular sınırlandırıcı olmayacak şekilde belirtilmiştir.

TMK m. 324/II hükmü şu şekildedir:

“Kişisel ilişki sebebiyle çocuğun huzuru tehlikeye girer veya ana ve baba bu haklarını birinci fıkra da öngörülen yükümlülüklerine aykırı olarak kullanırlar veya çocuk ile ciddi olarak ilgilenmezler ya da diğer önemli sebepler varsa, kişisel ilişki kurma hakkı reddedilebilir veya kendilerinden alınabilir”.

Belirtelim ki öğretiyeye göre son çare (ultima ratio) olarak başvurulması gereken kişisel ilişki kurma talebinin baştan reddedilmesi ya da sona erdirilmesi yerine çocuğun yararına uygun düşen diğer bir çözüm şeklinin benimsenmesi örneğin, ilişkinin içeriğinin değiştirilmesi ya da sınırlandırılması da mümkündür⁸⁵.

İsviçre öğretisinde bu hallere örnek olarak, ziyaret hakkının sona erdirilmesine rağmen kişisel ilişki kurma şekillerinden iletişim hakkının devamına karar verilmesi ya da ziyaret hakkına üçüncü kişinin nezaretinde izin verilmesi gösterilmektedir⁸⁶.

⁸⁵ DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, Aile Hukuku, s. 321; SCHWENZER, Basler Komm., Art. 274, N. 16; HEGNAUER, Berner Komm., Art. 274, N. 40; AMREIN/GULER/HÄFELI, s. 182; aynı yönde BGE 120 II 233.

⁸⁶ SCHWENZER, Basler Komm., Art. 274, N. 16; BREITSCHMID, Handkomm., Art. 273, N.8. İsviçre hukukunda İMK m. 307 (MK m. 346) anlamında bir koruma önlemi olduğu ifade edilen üçüncü kişi nezaretinde kişisel ilişki kurma hakkı, kişisel ilişkinin sona erdirilmesine alternatif oluşturur. Kişisel ilişkinin üçüncü kişinin nezaretinde kullanılması ile kriz dönemlerinin daha rahat şekilde aşılması, yersiz korkuların ortadan kaldırılması, çocuğun etkili bir şekilde korunması özellikle de çocuğun cinsel istismara uğrayacağı ya da kaçırılacağı şüphesinin egemen olduğu, madde bağımlılığı ya da

Nitekim Medeni Kanunumuzun 324. maddesine karşılık gelen İsviçre Medeni Kanununun 273. maddesine, 1998’de gerçekleştirilen değişiklik çerçevesinde eklenen II. bir fıkra ile kişisel ilişkinin yürütülmesi ya da yürütülmemesinin çocuk üzerinde olumsuz etkiler yaratması halinde, vesayet makamına kişisel ilişkinin taraflarını uyurma ve onlara talimat verme yetkisi tanınmıştır⁸⁷.

KAYNAKÇA

- AMREIN, Bernhard/GULER, Albert/HÄFELI, Cristoph**, Mustersammlung zum Adoptions-und Kindesrecht, 4. Aufl., Zürich 2005.
- BLUM, Richard**, Der Persönliche Verkehr mit dem unmündigen Kind gemäss Art. 273-275 ZGB (Besuchsrecht), Zürich 1983.
- BÖLÜKBAŞI, Özge**, Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Kararların Tenfizi: Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, EÜHFD, C. XV, S. 3-4 (2011), s. 268-287.
- BREITSCHMID, Peter**, Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, Zürich 2007.
- CANTIENI, Linius**, Gemeinsame elterliche Sorge nach Scheidung, Eine empirische Untersuchung, Diss., Bern 2007.
- DURAL, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan/GÜMÜŞ, Alper**, Türk Özel Hukuku, C. III, Aile Hukuku, 12. Bası, İstanbul 2016.
- ERLÜLE, Fulya**, Çocuk İle Kişisel İlişki Kurulması, MÜHF-HAD, C.16, S.3-4, Y. 2010, s. 217-248.
- FRANKHAUSER, Roland**, (Çev. Öztan, Bilge), Aile Krizinde Çocuğun Hakları, Ankara Barosu Dergisi, Y. 65, S. 4, Güz 2007), s.99-106.
- GENÇCAN, Ömer Uğur**, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku, Ankara 2008. (Boşanma 2008).
- GENÇCAN, Ömer Uğur**, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku, Ankara 2015. (Boşanma 2015).
- HAMMER-FELDEGES, Marianne**, “Persönlicher Verkehr-Probleme der Rechtsanwendung für Vormundschaftsbehörden, Richter und Anwälte”, ZVW 1993, s.15-27.
- HEGNAUER, Cyril**, “Persönlicher Verkehr-Grunlagen”, ZVW 1993, s. 2-14.

psikolojik rahatsızlıkların söz konusu olduğu ya da kişisel ilişki kurma hakkına sahip olan ana ya da baba ile ilgili olarak çocuğun olumsuz yönde etkilendiği durumların bertaraf edilmesi amaçlanmaktadır. Bkz.; ERLÜLE, s. 235, dñn. 83’te anılan yazarlara. Hukukumuz bakımından uygulamada Yargıtay, üçüncü kişi gözetiminde kişisel ilişki düzenlenmesinin kişisel ilişki hakkını sınırlar şekilde olup taraflar açısından da olumsuz sonuçlar doğurabileceği ve amacına uygun düşmeyeceği gerekçesiyle yerinde olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Karar için bkz. Yarg. 2 HD., 04/07/2005, 8419/10482, GENÇCAN, s. 1271.

⁸⁷ SCHWENZER, Basler Komm., Art. 273, N. 22; BREITSCHMID, Handkomm., Art. 273, N.8.

- HEGNAUER, Cyril**, Berner Kommentar, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Band II, 2. Abteilung, Die Verwandtschaft, 2. Teilband, Die Wirkungen des Kindesverhältnisses, 1. Unterteilband, Die Gemeinschaft der Eltern und Kinder, Art. 270-275 ZGB, Die Unterhaltspflicht der Eltern, Art. 276-295 ZGB, Bern 1997.
- HEGNAUER, Cyril**, Vormundschaftsbehörde und persönlicher Verkehr. Ein Überblick, ZVW 1998, s. 169-179.
- KOÇ, Evren, Jülide/YILMAZ, Mahmut**, Boşanma ve Çocuk, (Evlilik Biter Ebeveynlik Süre), Ankara-2016.
- MAVİ, Ömer**, İcra Takibiyle Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasının Sebepleri, İcrada Uzmanın Rolü ve Çocuğun Durumu, TBB Dergisi, Sayı 74, 2008, s. 269-281.
- OKTAY-ÖZDEMİR**, Saibe, “Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı”, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi’ye Armağan, C. II., İstanbul 2009, s. 1219-1242.
- ÖZBAY, İbrahim**, Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların İcrası, e-akademi, S. 84, Şubat 2009, erişim tarihi: 15.9.2018.
- ÖZTAN, Bilge**, Aile Hukuku, 6. Bası, Ankara 2015.
- SCHNYDER, Bernhard**, Die ZGB-Revision 1998/2000 (Personenstand, Eheschliessung, Scheidung, Kindesrecht), Zürich 1999.
- SCHWENZER, Ingeborg**, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Schweizerisches Zivilgesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB (Herausgeber: HONSELL, Heinrich/VOGT, Nedim Peter/GEISER, Thomas), 3. Aufl., Basel-Genf- München 2006.
- SERDAR, İlknur**, “Kişisel İlişki Kurma Hakkı”, Prof. Dr. Ünal Narmanlıoğlu’na Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, Özel Sayı: 2007, İzmir 2007, s. 739-781.
- SEROZAN, Rona**, Çocuk Hukuku, 2. Basıdan Tıpkı Bası, İstanbul 2017.
- TATLIOĞLU, Kasım/DEMİREL, Nuri**, Sosyal Bir Gerçeklik Olarak Boşanma Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:4, S.22, Mart 2016, s. 59-73.
- YILMAZ, Canan**, “Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (MHB), Y. 35, S. 1, 2015, s. 103-141.